

Література

1. Булашев Г. О. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях . Космогонічні українські народні погляди та вірування / Г. О. Булашев. – К.: Фірма «Довіра», 1992. – 414 с.
2. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні : [у 3-х кн., 6-ти тт.] / С. Килимник. – Кн. II, т. 3: Весняний цикл ; т. 4: Літній цикл. – К.: АТ «Обереги», 1994. – 528 с.
3. Лановик М. Б. Українська усна народна творчість: [підручник] / М. Б. Лановик, З. Б. Лановик. – К.: Знання-Прес, 2006. – 591 с.
4. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. Ескіз української міфології / Іван Нечуй –Левицький. – К.: Обереги, 2003. – 144 с.
5. Персонажи славянської міфології. Рисований словарь / [Сост. А. А. Кононенко, С. А. Кононенко]. – К. : Фирма «Корсар», 1993. – 224 с.
6. Плачинда С. П. Словник давньоукраїнської міфології / С.П. Плачинда. – К.: Укр. письменник, 1993. – 63 с.
7. Повір'я / [Упоряд. М. К. Дмитренко]. – К. : Т-во « Знання», 1992. – 48 с.
8. Українське народознавство: [навч. посібник / За ред. С. П. Павлюка]. – К.: Знання, 2006. – 568 с.
9. Українські приказки, прислів'я і таке інше. Уклав М. Номис. [Упорядк., приміт. та вступна ст. М. М. Пазяка]. – К.: Либідь, 1993. – 768 с.

Дар'я Дудченко

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
м. Харків, daria199210@rambler.ru*

ПРО ДАВНЄ МІСТО ТАВРИДИ – ХЕРСОНЕС

Як відомо, Таврида є давньою назвою Кримського півострова[10; 459]. Найчастіше цей етнонім пов'язують з давнім плем'ям таврів, що заселяли цю територію в давні часи.

У південно-західній частині цього півострова, на околицях сучасного міста Севастополь знаходяться руїни давнього величного міста – Херсонеса [14; 418]. Вивчення його історії є досить актуальним у наш час. Насамперед, у зв'язку з постійною зацікавленістю дослідників щодо вивчення процесу урбанізації, збільшення популярності досліджень регіональної історії, розширення кола зацікавлених візантинознавчими студіями. На відміну від інших міст Північного Причорномор'я Херсонес не мав територіального континуїтету, тому зараз активно досліджуються археологами його руїни. Споруди, що були залишені останніми мешканцями наприкінці XIV ст. – поч. XV ст., піддаючись руйнації, зберегли все те, що сприяє відновленню деталей звичайного життя тогочасних людей[9; 8].

Основною метою роботи є розгляд феномену існування Херсонеса на території Тавриди в межах доби античності та середніх віків на основі комплексного аналізу джерел.

Джерельну базу з історії міста і регіону становлять візантійські історичні твори – Анна Комніної «Олексіада», Лаоніка Халкоконділа «Історія»; руські літописні зводи – «Повість временних літ»; епістолярна література – «Аланське послання» єпископа Феодора; записки західних мандрівників – Гійома Рубрука «Подорож у східні країни», Мартіна Броневського «Опис Татарії»; трактати – «Геопоніка»; агіографічна література, що представлена житіями херсонських святих; звіти археологічних розкопок під керівництвом Г. Д. Белова, Р. Х. Лепера, І. А. Антонової, С. Ф. Стрежилицького тощо[4; 5–6].

Звертаючись до історії, слід зазначити, що на Кримському півострові греки заснували багато міст, але найвизначнішим з них є Херсонес. Саме йому судилося пережити й побачити зруйнування інших міст, що були створені греками в цьому регіоні.

За довгий період існування місто отримало багато назв. Давні греки називали його Херсонес, що означає «півострів»[6; 3]. У період Київської Русі можна було зустріти іншу назву – Корсунь, яка в подальшому була запозичена, наприклад, Мартіном Броневським, який прямо спирається на руські літописи (розповідає про взяття міста князем Володимиром, його хрещення та одруження з царівною Анною [2; 347]. У латинських джерелах XIII–XIV ст. можна зустріти іншу назву – Херсон (Гійом Боплан, Олександр Гваньїні та інші) [3; 11]. Потім – Херсон Таврійський, що часто означало не назву самого міста, а весь Кримський півострів.

Як кожне непересічне місто, Херсонес має свою цікаву історію. Як місто-колонія грецьких першопоселенців, Херсонес зміг дивом протистояти кочівникам під час Великого переселення народів. З кінця IV ст. воно стало центром поширення християнства. Саме Херсонес у подальшому став провідником християнської віри та візантійської культури серед жителів Київської Русі, а потім і Московського царства. Він був містом, що стало сполучною ланкою у візантійсько-руських відносинах. Уже в пер. пол. XIX століття архієпископ Інокентій скаже: «...тут могила нашого язичництва, тут купіль нашого хрещення, тут і початок нашої священної історії»[5; 7].

Перебуваючи у складі Візантійської імперії, місто довгі роки могло протистояти різним кочівникам – хазарам, печенігам, фінам-уграм, тюркам тощо. Після захоплення Константинополя рицарями-хрестоносцями 1204 року Херсон був позбавлений захисту Візантії, опинившись віч-на-віч з небезпекою ззовні [11; 10].

Питання про період загибелі міста є досить спірним. Низка дослідників, підтримуючи думку А. Л. Якобсона, вважають, що воно перестало існувати в кінці XIV ст.[12; 56]. Та існує й інша точка зору, зокрема, А. І. Романчук висловила думку, що загибель міста припадає на поч. XV ст., підтверджуючи це численними артефактами, що датуються початком XV ст.[8; 90].

Культурний вплив Херсонеса на розвиток міст Північного Причорномор'я, Київської Русі, а надалі Московського царства можна розглядати з різних точок зору й застосовувати різні підходи для його аналізу.

Зокрема, протягом багатьох століть місто являло собою цивілізаційний приклад для «сусідів-варварів»: його мешканці відрізнялися своєю грамотністю від своїх близьких сусідів, місто було оточене величезною системою захисних стін, на території його функціонувала водостічна система, багато доріг було створено за візантійською традицією, агора вражала величчю [1; 13-54].

Історія міста Корсунь є досить яскравим проявом історії раннього християнства на території Тавриди. Наприклад, на скляних предметах, що набули поширення в III ст. – IV ст. можна зустріти грецькі написи «душа», «щастя», «пий та радій» у поєднанні зі сценами жертвоприношень. Це дало підстави італійському епіграфісту М. Гвардуччі говорити, що близькі форми язичницької релігії були запозичені християнами, оскільки століттями пізніше вони будуть шанувати в церкві зображення своїх символів та апостолів у поєднанні з цими написами.

Протягом своєї багатовікової історії Херсонес був досить великим портовим містом Північного Причорномор'я, з міським базаром та торговим флотом. За його стінами укладалися торгові угоди, свідчення про це знаходимо, наприклад, у «Повісті временних літ» [7; 17]. У професійній зайнятості населення міста землеробство, порівняно з ремісничим виробництвом та промислами, відігравало незначну роль. Тому Херсонес не слід розглядати як місто, де відбувався процес «інтенсивної аграризації», бо він був торговельним містом впродовж всього свого існування.

Отже, місто Херсонес є одним із найважливіших міст Тавриди, яке існувало впродовж V ст. – кін. XIV ст. За період свого тривалого існування воно отримало чимало назв – Херсонес, Херсон, Корсунь, Херсонес Таврійський. Місто становить значний інтерес для дослідників, оскільки досягло значного рівня розвитку не лише у сфері культури, але й в економічній та політичній сферах.

Література

1. Белов Г. Д. Отчет о раскопках в Херсонесе в 1955 г. / Г. Д. Белов // ХС. – 1948. – Вып. 4. – С. 13–75.
2. Броневский М. Описание Таврии / М. Броневский // ЗООИД. – 1867. – Т.6. – С. 333–367.
3. Богданова Н. М. Херсон в X–XV вв. Проблемы истории византийского города/ Н. М. Богданова// Причерноморье в средние века. – М.: Изд-во МГУ, 1991. – 256 с.
4. Зубарь В. М. Летопись археологических исследований Херсонеса-Херсона и его окружи (1914–2005 гг.) / В. М. Зубарь // МАИЭТ. – Выпуск 6. – Т. 1–2. – 491 с.
5. Сорочан С. Б. Херсонес – Херсон – Корсунь. Путешествие через века без экскурсовода / С. Б. Сорочан, В. М. Зубарь, Л. В. Марченко. – К.: СтилоС, 2003. – 240 с.
6. Сорочан С. Б. Херсонес – Херсон – Корсунь: Путешествие через века без экскурсовода. – К., 2003. – 240 с.
7. Повесть временных лет [пер. Д. С. Лихачева, Б. А. Романова]. – М., Л., 1950. – 164 с.
8. Романчук А. И. Материалы к истории Херсонеса в XIV-XV вв./ А. И. Романчук // АДСВ. – 1982. – Вып. 19. – С. 89-114.
9. Романчук А.И. Исследования Херсонеса–Херсона. Раскопки. Гипотезы. Проблемы: Монография: в 2 т. – Т. 1: Античный полис. – Тюмень, 2008. – 544 с.

10. Таврида, древнее название Крыма / Энциклопедический Словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона. – [Электронный ресурс]. Режим доступа: www.vehi.net/brokgauz/. Доступ – 07.09.2013.
11. Херсонес. – Симферополь: Таврия, 1975. – 102 с.
12. Якобсон А. Л. Керамика и керамическая производство Средневековой Таврики/ А.Л. Якобсон. – Л.: Наука, 1979. – 164с.
13. Якобсон А. Л. Раннесредневековый Херсонес. Очерки истории материальной культуры/ А.Л. Якобсон// МИА. – № 63. – 1959. – 388 с.
14. Kazhdan A. Cherson/ A. Kazhdan // The Oxford Dictionary of Byzantium. – New York; Oxford, 1991. – P. 418–419.

Мария Пархоменко

*Харьковский национальный университет
имени В. Н. Каразина, г. Харьков, kristoferrobin85@mail.ru*

К ВОПРОСУ О КАЧЕСТВЕ ЖИЗНИ ВИЗАНТИЙСКИХ ГОРОЖАН: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМЫ (НА ПРИМЕРЕ ХЕРСОНЕСА/ХЕРСОНА)

Ежегодно Транснациональная консалтинговая группа Mercer Human Resource Consulting, проводит исследование качества жизни («Quality of Living Survey») в 215 городах мира. В основу ранжирования положены 39 критериев, среди которых на первых позициях социально-политический и экономический климат, условия окружающей среды и вероятность природных катаклизмов, медицинское обслуживание, возможности получения образования, качество коммуникаций, общественного транспорта, водо- и электроснабжения. Внимание уделяется досугу и доступности потребительских товаров. За эталон для отчета в исследовании был принят Нью-Йорк.

Подобные анализы отражают современное ценностное восприятие качества жизни, базирующееся вокруг городской культуры. Однако следует учитывать, что такой градоцентризм ярко проявился уже в римской и византийской цивилизациях, заложивших (по крайней мере, в Европе и в так называемом производном от нее «западном мире») критерии для будущей организации пространства и сути урбанистического мира.

Большинство авторов византийских хроник рассматривают империю сквозь призму ее столицы – Константинополя, куда, по словам Прокопия Кессарийского, «...из всех стран собирается самая разнообразная масса людей. Каждый из них является сюда или по своим делам, или руководимый надеждой, или в ожидании счастья; иные,...чтобы просить помощи у императора». Византий, таким образом, являлся золотым стандартом для характеристики качества жизни в стране ромеев. С его описания Прокопий начинает наиболее полную энциклопедическую сводку городов империи в своем хвалебном труде «О постройках». Характеризуя строительную деятельность императора Юстиниана, автор предоставляет читателю возможность путешествия по городам империи, значительная часть которых не уцелела до наших дней.